

De l'Era de les Bruixes a l'era de l'Esperit

Autor: M. Assumpció Ribas

Data de publicació: 07-12-2016

Us oferim el parlament que l'Assumpció Ribas va pronunciar a la presentació del llibre d'En Jordi Bilbeny, «La Sardana i la Religió de les Bruixes», esdevinguda a Arenys de Munt, el passat 18 de juny d'enguany.

Bona tarda.

Permeteu-me, i disculpeu-me, que comenci la meva intervenció explicant-vos una experiència personal que m'ha portat a la memòria el llibre d'en Jordi Bilbeny que avui presentem.

Durant uns quants anys, vaig viure en un poblet petit però ben conegut pel monestir cistercenc femení que en va ser l'origen: Vallbona de les Monges, a prop de Tàrraga, a les terres de Ponent. Un dels millors records que en conservo són les anades a vespres en aquell bell cenobi, en un cor amb el terra cobert per les laudes sepulcrales d'antigues abadesses. Encara avui, el sol fet de pensar en aquell silenci, aquella llum, aquells cants, m'asserena l'esperit. A la sortida, quan els dies eren llargs, m'agradava anar a fer una volta pel camp aprofitant l'última claror diürna, i moltes vegades hi havia gaudit d'unes postes de sol magnífiques, a les quals aquí al nostre poble, ensorrat com està entre muntanyes, no estem acostumats. Resseguia camins que passaven entre parets de pedra seca, amb bancals d'oliveres i ametllers; un paisatge àrid i una mica naïf, on tot quedava a la vista, i no semblava que s'hi pogués trobar cap racó que amagués algun misteri. Però era una falsa impressió. Sí que n'hi havia, i ho anaves descobrint a poc a poc. Tresors i misteris, en els llocs més inesperats. A banda d'un antic molí que amb el temps havia quedat soterrat sota un bancal però on encara era possible baixar per un forat del sostre, o una font que tenia per pica un sarcòfag de pedra gòtic, hi havia també un camí que, a vint minuts escassos del poble, desembocava al damunt d'una gran roca amb una cova a sota i un nom ben suggeridor: l'Era de les Bruixes.

Com que la passejada per arribar fins allà era agradable i adequada per a la poca estona de què disposava abans que

es fes fosc, hi anava sovint. Així, doncs, sortia de les vespres en un lloc sagrat, dedicat al culte de la Mare de Déu i habitat per monges, la part lluminosa de la feminitat, i al cap de poc arribava a un altre que n'evocava la part obscura, oculta. Com no podia ser d'altra manera, de tant d'anar-hi, em vaig començar a interessar per la bruixeria, però potser perquè la part històrica, amb les tortures de la Inquisició i les fogueres, sempre m'ha esborronat, o potser també perquè llavors m'acabava d'estrenar en la literatura infantil, em vaig decantar per documentar-me'n en l'aspecte més folklòric i el resultat va ser una novel·leta per a nens situada a Vallbona que s'acabava amb un Gran Sàbat –o una junta, segons diu en Jordi Bilbeny que se'n deia a Catalunya– celebrat justament en aquell indret.

Una de les coses que m'ha aportat la lectura del llibre d'en Jordi Bilbeny és precisament la possibilitat de descobrir els elements comuns que l'Era de les Bruixes tenia amb altres llocs on se celebraven akelarres, així com el simbolisme que podien tenir aquests elements. Per exemple, la creu que hi havia gravada en una pedra, amb els extrems en punta de llança. Una creu pagana, deien a Vallbona; potser una protecció contra les bruixes, pensava jo. Però en Bilbeny m'aclareix que la creu és un símbol precristià antiquíssim, que de vegades es pot trobar, juntament amb altres signes, en les anomenades “pedres de les bruixes”.

Tampoc no devia ser casual que sota l'esplanada hi hagués una cova. En Bilbeny, que en l'estudi de la bruixeria es remunta fins a arcaics rituals relacionats amb la mort i el més enllà, cita diversos autors que veuen en les coves “un símbol de la matriu de la Mare Terra”, “un univers subterrani (...) particularment propici per establir una comunicació amb el món del més enllà” i fins i tot “un lloc que afavoria els fenòmens al·lucinatoris”.

La conclusió és que en el fons de tots aquests símbols i rituals, hi ha una recerca de sentit per part de l'ésser humà, una recerca que s'ha anat transformant i ha revestit formes diverses al llarg del temps, des de les expressions més primitives, passant pels déus antics i més tard el cristianisme. I tal vegada no són creences tan diferenciades, sinó que evolucionen i s'entrellacen formant un tot. Per tant, no deu ser tan estrany que el monestir cistercenc femení i l'Era de les Bruixes compartissin, com aquell qui diu, espai.

De la mà d'en Jordi Bilbeny he tornat amb el pensament a aquella esplanada rocosa, on bufa molt sovint el vent de serè, impregnat del saludable parfum de les herbes remeieres que tan bé coneixien les bruixes: timó, romaní... i l'he vista ara amb uns altres ulls. A més d'ajudar-me a entendre millor el significat d'alguns elements, m'ha fet reflexionar sobre el fet que potser no són tan clars els límits entre folklore i història, sagrat i profà, bé i mal, sinó que moltes vegades són dues cares de la mateixa moneda i estan indestructiblement lligades. Per sort, la realitat, com el paisatge de Vallbona, no és tan naïf com pot semblar a primera vista i en Jordi Bilbeny hi sap buscar i mostrar-nos aquesta dimensió d'espiritualitat, que hi dona fondària i sentit.

Una cosa semblant m'ha passat amb un dels jocs de rotllana a què jugàvem les nenes a col·legi, aquell en què agafades de la mà, tot fent la sardana, cantàvem: “Olles, olles de vi blanc, totes són plenes de fang, de fang i de maduixa, que visca la caruixa. Qui se girarà? La senyora Tal serà.” I aquí dèiem el nom d'una de les nenes de la rotllana, que a partir d'aquell punt havia de continuar el joc d'esquena. Això es repetia fins que totes les components de la sardana ja estàvem de cara enfora. Doncs bé, en Jordi Bilbeny, un vespre que hi vam coincidir a la Riera amb l'Agustí Espriu, en parlar d'aquest joc de seguida el va relacionar amb les sardanes que es feien en els aplecs de bruixes, amb els balladors posats d'esquena. Un tipus de sardanes no exclusives, però, de la bruixeria i que ell documenta en el seu llibre, amb la fotografia d'un capitell gòtic de Montserrat i la reproducció d'un gravat francès del segle XVII on s'hi veuen representades. De la mateixa manera que de grans vam descobrir que molts contes clàssics infantils, sota una aparença pueril, explicaven històries dures o cruels, en Jordi Bilbeny ens suggereix també tot el que es pot amagar darrere les inofensives manifestacions folklòriques.

La sardana i la religió de les bruixes és un llibre complex, i segur que hi ha persones més qualificades, com el mateix company d'aquesta taula, en Joan Soler Amigó, que poden analitzar-lo més bé. En la meua opinió, és en primer lloc una obra de síntesi, ja que recull exhaustivament informació escrita, oral i gràfica sobre les bruixes de casa nostra alhora que hi estableix múltiples relacions amb la bruixeria de tot el nord de la Península, i només per aquest motiu ja val pena fer-li un lloc als prestatges de casa, perquè segur que un dia o un altre tindrem ganes de tornar-lo a agafar per rellegir-ne un apartat o consultar-hi alguna dada. Però, com tots sabem prou bé, si d'alguna cosa no peca en Jordi Bilbeny –i no només en el cas de l'obra que avui ens ocupa, sinó que és una de les característiques principals de la seva trajectòria intel·lectual– és de quedar-se només en la síntesi. Ell sempre treu conclusions personals, inèdites. Deu ser perquè no és un erudit convencional, una rata de biblioteca, sinó que és, principalment, un apassionat dels temes que tracta i un amant del seu país, al qual, incansable, mira de restituir tot allò que considera que els llibres d'història li han escamotejat al llarg dels segles. Aquesta és una obra, doncs, de síntesi però també de tesi, i és sobretot “un viatge d'amor”, per dir-ho amb paraules seves, desgranat amb brillantor i bona prosa.

Generalment, el presentador d'un acte d'aquest tipus acostuma a ser més conegut que l'autor del llibre presentat, però en el meu cas ha estat just al revés. Per tant, no puc sinó acabar agraïnt a Jordi Bilbeny la deferència d'haver-me demanat que participés en la presentació de *La sardana i la religió de les bruixes*, i també l'oportunitat de compartir taula amb la regidora de Cultura, Tònia Vila, amb Antoni Cantallops i Joan Soler Amigó. I per descomptat, gràcies per aquesta bona estona passada amb tots vosaltres.

M. Assumpció Ribas

Can Borrell,

18 de juny del 2016